

A LEMONDÁS KULTÚRÁJA

Budaörs, Városi Uszoda, Sportcsarnok és Strand

Hátsó kerti homlokzat

Píszkálódás

Essünk túl a nehezen. A budaörsi uszodával szemközt áll Dobai János iskolája, amely – a később jövő előzékenységével – elegáns gesztussal nyújtja kezét a strand felé. Mintha a két ház beszélgetne egymással, sőt, mintha Dobai feleselne is Kellérékkel. A strand jószereivel egyetlen döccenőjét ugyanis a parkolóra néző integető erkélyben látom. A Nagy Tamástól egészen Balázs Mihályig ívelő, egyébként remek pajtahomlokzat szélén lévő erkély túlzott hangsúlyt ad a gazdasági bejáratnak: vonzza a gépkocsival érkezőket. Azért ráadásul, hogy a vasbeton mellvéd széle színelhessen a nyílaskivágással, az erkély fenn, a rávezető gang irányából is bénácska: nyelken egyet a szerkezet, eseten, ahogy a mellvédfalak homloka vicсорít a tájkeretben. Fenntartásaimat Keller Ferencel is megosztottam. Hűmögöttünk egy sort, majd oldalra pillantottunk. Innen veri ki a szemet az, amit egyébként nem venni észre: Dobai János milliméter pontosan a strand homlokzatára illesztette az iskola főbejáratát. Hangosan szakadt ki belőlem: „Nézd, mintha üzenne: gyere Fecő, megmutatom, hogyan kell rendes bejáratot csinálni.”

Okoskodás

Ha a hazai építészett elmúlt huszonöt évének jellemző funkcionális hullámainra gondolunk, szembetűnő az a termékeny alkotói légkör, amely egyaránt segítette a templomok, a borászatok, de a családi házak születését és recepcióját is. Rendkívül kedvező építészeti és bölcsészeti klíma jött létre: termékeny együttműködések, forma- és részletszekvenciák születtek annak következtében, hogy viszonylag nagyszámú azonos rendeltetésű született egy relatíve szűk szakmai és földrajzi térben. Jól körvonalazható formareflexiók mentén szerveződnek ezek a funkciók: nem csak építészek, de fiatal művészek történetek is szélesítették azt a szemhatárt, amelyen ma sikerrel lehet akár a stíluskritika eszközeivel is közelíteni a fenti műfajokhoz. Külön elemzést igényelne az, hogy a magyarországi fürdő- és strandprogram – a fenti értelmezési rendszerben – miért tekinthető mégis építészeti kudarcnak. Hogy miért nem beszélhetünk olyan sajátos fürdőarchetipusról – a forma és a funkció egymást erősítő és rendkívül szoros kapcsolatáról –, mint a borászatok esetében? Hiába épültek tucatszám a termálfürdők, wellness hotelek, csekély az építészetileg is

Integető erkély a parkoló felé

Bejárati homlokzat

Metszet,
balra a sportcsarnok, jobbra
a kültéri medence

értelmezhető darabok száma. Hatalmas ziccer maradt ki: ebben a funkcióban ugyanis nem jött létre az a hagyomány, amely a személyes építészeti döntések feletti rendezőelvként értelmezhető alakzatba illesztette volna az egyes házakat. A Finta-iroda esztergomi strandja, Turányiék MOM Sportmaxa, Mikó Lászlóék kecskeméti uszodája, de az Építész Stúdió budaörsi strandja hiába remek épületek: mégsem alkotnak olyan koherens építészeti tájat, mint mondjuk a templomok. Hiányzik a hagyomány, a formákat szekvenciává fűző felettes elv, ami talán a kecskeméti uszoda architektúráján hozza leginkább felemás eredményét. Mikóék a létező belső hagyomány hiányában külsőhöz fordulnak, amikor az egyébként nagyszerű épület tömegét egy viszonylag ismert motívummal, a fém tetőszalagokkal kezdik komponálni.² E kívülre helyezett vonatkoztatási rendszerrel voltaképp tökéletesen ellentétes stratégiaként épül fel Makovecz Imre makói fürdője, ahol egy rendkívül személyes, transzcendens alkotói univerzum teszi követhetlenné az épületet. Kis túlzással: az előbbi túlzottan kifelé, a másik túlzottan befelé-felfelé figyel. E két vég-

ponttól eltérő távolságokban, de összefüggő képet nem adva helyezkedik el az a sajnálatosan kevés fürdő (strand, uszoda), amely az utóbbi negyedszázadban áttörte az építészeti saját ingerküszöbét. Turányiék műtája inkább Mikóék eljárásához húz, miközben kapcsolata tagadhatatlan a Spenótház tetejével; az Építész Stúdióé pedig – természetesen nem a formák szintjén – Makovecz felé gravitál: talán öntudatlanul, de befelé tekint.

Pajtahomlokzat a parkoló irányából. A kép bal szélén Dobai János iskolája

Az autópálya irányába néző szabad-
téri medencetér lezárása. A fal nem-
csak lehatárol, a benne elhelye-
zett kabinok a strand külső hasz-
nálatát, közvetlen megközelítését is
lehetővé tennék

Beszólás

Előre megkövetem Csik Edinát, aki nem tehet semmiről, sőt budaörsi erőfeszítéseért 2009-ben az Év Főépítésze díját vehette át, de még így is: Budaörs egy építészeti disznóól. Riasztó példája a tömeges ízléstelenségnek, a fojtogató középserzenek: példaértékű szabadterei múzeum arról, hogy mit épített per általában az a „másik nyolc-ezer” építész, akiknek a neve soha nem fordult meg a szaksajtóban. Ez a bünténynek is csak nagy jóindulattal nevezhető rettenet mindazonáltal korlenyomat. A rabló-vállalkozói Magyarország térbeli foglalatosa, a voluntarista gátlástalanság urbanisztikai reliefe: par excellence az

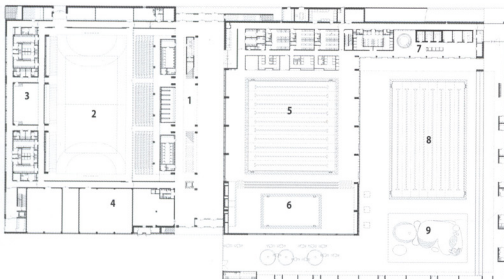
merációs probléma, nem ipari jelenség és nem is pusztán térrabló superurbanizmus, hanem mindez egyszerre: kronokulturális toposz, a gazdasági és politikai folyamatok lakmuspapírja. Az itt létrejött településképi káoszt – Kóris János becézó szavaival: „Ami Budaörsön történt, az súlyos!” – furcsamód az itt lévő logisztikai központok sztaniolarchitektúrája rendezi valamelyest. Ez az autópályák mentén húzódó, a szuburbiai folyamatos települési tájként Budapesthez kötő dobozhalom a saját logikája mentén szerveződik: egyetlen tárgyként ugyan szétveri a tájat, sokaságában viszont már tájképző. Budaörs legmegnyugtatóbb negyedévé kezd válni a bekötő szakaszok mentén húzódó föliaviskók sora, amelyet több éve egy magába forduló, talányos épület szakít meg. Ez lenne az uszoda, amely dicséretes építészeti szándékával, hogy megkülönböztesse magát a környezettől, csak nem túl is ló a célján.

Ismertetés

A műleírás szerint „Budaörs Város Önkormányzata 2005 áprilisában hirdetett országos, nyilvános, titkos építészeti tervpályázatot a Városi Uszoda és Sportszarnok tervezésére. A tervpályázat eredményeképpen 2005 júliusában az Építész Stúdió Kft. kapta a megbízást az építési engedélyezési tervek elkészítésére.”¹ A terület többszörösen is határhelyzet: egy későbbiekben kialakított közpark, a környező lakóterület, illetve a távolabbi csarnokok peremén helyezkedik el. Viszonyítási pont, értéké emelhető építészeti környezet hiányában a telepítés célja az volt, hogy a ház ne zárja el a mögötte tervezett közparkot, így került az alaprajz szervezésének közép-pontjába az átjárhatóság. Egy keresztirányú szeli át a házat: ennek földszintje egy olyan előcsarnokká növesz-

Földszinti alaprajz

1. Előcsarnok
2. Sportszarnok
3. Rejtett színpad
4. Edzőterem
5. Nagymedence
6. Tanmedence
7. Wellness
8. Kültéri medence
9. Pancsó

újkapitalista magyar város. Úgy, ahogy Érd – autentikus szocialista városként – sokkal többet mond egy kor építési szokásairól, térháználáról, urbanisztikájáról, mint mondjuk Százhalombatta, az elmúlt negyedszázad szociokulturális mozgásai egyszerre szöttek példaértékűvé Budaörs tér- és városképszővetét. Budaörs nem aggló-

Strand.

Az üvegfal mögött az uszoda tere

tett passzázs, amelynek jobb oldalán a sportcsarnok, balján pedig az uszoda, távolabb pedig a strand található. Ez a haránt irányú közlekedési tengely válik önmagára merőlegesen vizuális és funkcionális szervezővé. A tervezők szándéka az volt, hogy olyan enteriort hozzanak létre, amely a belépés pillanatától rendezi a teret: a strand és a sportpálya tipológiailag markánsan eltérő rendeltetései nem dobozként, hanem összefüggő térfó-

Ez a földszinti passzázs az emeleten nyitott sétányként az utcát rámpával, a parkot pedig lépcsővel köti a közterekhez. Az uszoda és az aréna egységeihez dobozként illeszkednek a kiegészítő blokkok: a ruhatárak, illetve az öltözők eltérő karakterű, de hasonló filozófiájú inzertumokként állnak a belsőben. Az előbbi fadobozok sora, az utóbbi pedig mozaikkal burkolt falmeander. Az öltözőhelyiségeket alakító falszalag egyszerre magabízó és

Nézet a „kert” felől. Noha a használat szempontjából ez a füves térség még a strand része, az épület tömeget monadikus egységbe zárja a Margitszigetről ismerős vasbeton szerkezet

lyamként tűnnek elő. A medencék rendkívül vonzó, hívogató belső tája különösen az emeleti galériánál szervező a sportpálya arénájával. Összetett és izgalmas térhelyzet jött létre azzal, hogy a nézők egy légtérben szurkolnak az előcsarnokban állókkal, és a látvány tekintetében sem szakadnak le teljesen a medencék világától.

átmeneti. Átmeneti abban az értelemben, hogy itt nincs belső födém: a látogatók az uszoda légtérében mintha paravánok mögött öltöznének; rokonszenvesen magabízó viszont, ahogy a szó szoros értelmében a kőbe vési rendeltetését. A 19. századi fürdők időtlenségét, klórszagú lustaságát, párák dekadenciáját idézi az, ahogy a

- 1 A családi házak kapcsán azonban nem szabad elfelejteni, hogy a regionalista törekvéseket generációváltás formájában is átértékelő kísérletek a plasztikus modernizmussal, továbbá a nyugat-európai villaépítészeti trendek reflexióin túlmutató próbálkozásokkal megrekedtek a válság miatt. Pontosabban: a szakmédiának tévesztésével ezen próbálkozások láthatósága vált kritikusá.
- 2 Rendkívül tanulságos itt Miklóék szegedi könyvtárát idézni, amely a kortárs magyar építészet egyik legszebb, legokosabb darabja: a téglá-üveg szerkesztésű homlokzatok egyszerre keresik a kapcsolatot a környezettel, illetve a Dóm téren Pom-sár János könyvtárával, amely – meggyőződésem – a nyolcvanas évek újrafelfedezésre váró építészetének egyik példája.
- 3 Csánády Pál: *A mentődoboz magányossága*, in Alaprajz, 2005/5.
- 4 Budaörsi Városi Uszoda és Sportcsarnok, in: *Építészforum*, 2010, szeptember 3. <http://epiteszforum.hu/node/16771>, utolsó letöltés: 2012. július 30.

Az előcsarnok és a sportpálya arénájának térkapcsolata. Jobbra a lelátók egy tőrömlenyt képeznek a földszinti aulával, továbbá ugyancsak egyetlen vizuális egységet az emeleti szabadtéri folyosóval, amely balra húzódik

fekete alapon fehér mozaikdiagramok jelzik az urak és a hölgyek szekcióját. Ritka rendezett és elegáns a fedett medencék enteriőre, a födém alatt az ilyenkor szokásos bélszavardásokat mély, sűrű lamellás optikai almenyeezet takarja. A perspektíva okán egyetlen finoman, mégis dinamikusban torzuló felületté lesz a mennyezet: a medencék kifeszüléseivel egymemű mezőpárt hoz létre víz és fém. De ami ennél fontosabb, a belsőben is érezhetővé válik a tető, illetve annak téralakító ereje. Lemezként, eredete szerint is egymemű síkként, magyarán tetőként értelmeződik a tető, ami azért érdemel szót, mert a gépészet miatt ez az elem, amely először korrumpálódik – vagy dekonstruálják a csövek, vagy értelmezhetetlenné dobozolja a gipszkartonok.

A külső megfogalmazásakor az Építész Stúdió a „ház” és a „doboz” közötti átmenetet kereste egy olyan megoldást találva, amely a keresztmetszerges tetővel nem hazudja el saját méretét, de mégsem engedí csarnokká egyszerűsödni az épületet. Az uszoda legnagyobb érdeme tehát az, hogy ház marad, az építészeti összetettség magasabb regiszterein szólal meg, miközben mégsem mondja fel a leckét a közeli lépnévilágának. Hacsak annyiban nem, hogy az építészstúdiók rendkívül tudatosan szervezték zárt, önérvényű világgá a komplexumot, és ennek jótéteményei különösen a fallal körbezárt strand kialakításánál tapasztalhatók.

A szabadtéri fürdő tervezésének legnagyobb kihívása ugyanis az a jórészt kontrollálhatatlan tárgyalom, amely igazán élvezhetővé tesz egy strandot: csúszda, medence, küsszőkőkr, nagycsöbög, kispanscoló. Nincs az a kül architektúra, amely semlegesíteni tudná ezek térszervező, építészeti hatását, hacsak nem szüli a tömeg eleve önmagába azokat. E formaprobléma két végpontján áll a 19. századi fürdő hagyománya eminens részeként Peter Zumthor valse házával és a strand. Előbbi kikezdetetlen, integráns építészeti, amit még a fürdőzők testképe sem kompromittál; az utóbbit felzabálja a plekópapucskok, gumimatrakok és a csúszdák tárgyköszta. Erre a konfrontációra lehet tanulságos példa az esztergomi fürdő, ahol kezelhetetlen tömegképző elemmé, homlokzati motívummá válik a spirálcúszda egy olyan test mellett, amelyet érezhetően magasabb elvek mentén formáltak.

Nemcsak az autópálya elleni védelemként, hanem a szokásos strandlemekek tudatos kezelésére is adekvát megoldás Budaörsön az udvar, amely saját építészeti univerzumban belül rendezi el ezeket az egyébként kezelhetetlenül burjánzó elemeket. A strandudvart körítő fal itt a ház része, átveszi a tető lejtését, majd egyetlen gesztussal, a margitszigeti uszodabóvítást idéző pengesorral zárja el a búfék és a medence világát. Ez a megoldás nem csak a tömegben, de az alaprajz szervezésé-

ben is rendkívül szerves. Különösen az emeleti kiosztásnál lesz nyilvánvaló az S alakban, meanderszerűen vezetett szerkesztés, amely eltérő léptékben és töredezettséggel, de idézi a pécsi Barbakán-házat is. Egyetlen gesztus, egyetlen térszervező akarat alakítja a helyiségeket mindkét helyen, a markáns különbséget a tetők jelentik. A divat finom változásairól tanúskodik az, ahogy Pécssett additív, szaggatott felépítmény koronázza azt a gesztust, amelyet megaformává emel Budaörsön az egybetető.

Lélektan

A külső és a belső kapcsolatának vizsgálata vezethet el egy újabb felismeréshez, amely – felelet meggyőződésem – elválaszthatatlan Keller Ferenc lelki alkatától. Ez a ház ugyanis nem az átmenetekről mesél. A rajta vezetett passzázs ellenére sem lehet azt mondani, hogy itt külső és belső kapcsolatáról lenne szó. Itt nem oldódik a ház a környezetbe: épp ellenkezőleg, az átjárhatóság ellenére is markáns vonalat húz kinn és benn, itt és ott között. Átmeneti szituációk hiányában a fenti sétány járva sem a házban vagyunk. A ház alattunk, mellettünk, körülöttünk, esetleg felettünk van, mégsem vagyunk benne. A szép, hosszú folyosók metafizikussá való átnézéseket produkálnak, de nem élményszerű terek:

Keller nem a tájba, a helybe oldja ezt a házat, hanem annak nézeteit nyújtja. Nem ömlik egymásba itt és ott, inkább maszkolt képként, egyfajta környezeti szinként jelenik meg Budaörs. Az épület túllövésé épp ez: kitüntetett képek jelennek meg egy képtelen környezetről. Eltérő tereivel együtt is testszerű marad az a ház, amely Keller majd összes többi munkájára igaz: a Graphisoft Parkra éppúgy, mint pécsi villájára. A külsőnek számító mikrovilágok egyik esetben sem válnak a környezet részévé – mint ahogy egy gang vagy egy udvar sem válik az utca részévé –, és ennek okait Keller lelki alkatában vélem felfedezni. Egyetemi előadásain többször hangsúlyozza magába forduló, zárkózott személyiségét, amelynek tézisszerű megfogalmazása például saját háza. Sehol egy nagy megnyitás, egy szűkeke zóna: egy önmagába fordult univerzum kézjegyű épülete. Meggyőződésem, hogy Keller építészete az önkirafatás építészete, házainak formagazdagsága, összetett gesztusrendszere, rafinált működése párosul egyfajta részletképzési esz-köztelenséggel. Épületeinek egyszerűsége mégsem cél, hanem eredmény: a lemondás eredménye. Ennek belá-

Utóirat

Visszatérő élményem, ahogy egy-egy írásom, kritikám megjelenése után felhívna kollégáim és megkérdik: „Te Andor, most akkor tetszik neked ez a ház, vagy sem? Mit akarsz mondani? Rossz vagy jó?” Egyértelmű szeretnék lenni: nagyon szeretem ezt a házat. Érteni vélem a szándékokat, amelyek alakították, és azokkal a legnagyobb mértékben azonosulni is tudok. Értéknek tartom telepítését, de leginkább azt a „jelenlétet”, amellyel az autópálya irányából felhívja magára a figyelmet. Sze-mély szerint is lelkesít, hogy ez a forma „már” hétéves, és „még” nem mutatja a fáradás jeleit – pedig nagyjából ennyi idő elteltével rognak meg az egykori médiakie-dvencek.

Időről időre lehetőségem nyílik arra, hogy írhasak az Építés Stúdió, szűkebben pedig Keller Ferenc házairól. Páratlan lehetőség ez: arra csábít, hogy életműben gon-dolkodjék a recenzens, és szövegét is egy nagyobb egy-ség részeként képzelje el. Vonzó lehetőségként merült fel számomra, hogy párhuzamot vonjak Keller karaktere és az általa tervezett házak jellemző térbeli viselkedése

Építész: Keller Ferenc, Fialovszky Tamás, Sajtos Gábor (Építés Stúdió Kft.)

Tervezőtárs (strand):

Láris Barnabás

Építész munkatárs: Dörnyei

Eszter, Szabó Tibor, Szendrei

Zsolt, Szlovicsák István

Épületszerkezet: dr. Becker

Gábor, Kapovits Géza

Statikus: Pongor László

Acélszerkezet: Tóth László

Gépeszt: Oltvai András,

Oltvai Tamás

Elektromos terv: Kovács György,

Ivanics Zoltán

Uszoda technológia:

Tuzson Balázs

Táj- és kertterv: Steffler István,

Kontra Dániel

Sporttechnológia: Judik Zoltán

Fotó: Bujnovszky Tamás

táshoz érdemes még egyszer felidézni a stranddal szemközt álló iskolát, amelyet Dobai János tervezett. Dobai szikársága cél, eszköz és eszmény, Kellernél viszont a megtagadás eredménye, a „tudnék én ilyet is csinálni” elutasítása. Az uszodát a a felesleges „nincse”, a visszatartott lélegzet vákuuma határozza meg, épp ezért merül fel egyre izgalmasabb kérdésként, hogy ezek után mi az, amit – nem csak ez a ház – de az egész építészete AKAR? A rá jellemző – hangsúlyozom, előadá-sain időről időre szóba hozott – kulturális és viselkedé-sbeli önkirafatásán túl eljön-e az a pillanat, amikor épület szinten is megjelenik valamiféle, a funkció, a telepítésen, vagyis a szokásos meghatározottságokon túl-mutató leitmotív? Amely nem eredeztethető, nem felfejt-hető, hanem valamiféle művészeti akarati eredménye-ként pusztán van.

között. Egy ilyen gondolat felépítése bőven szétfeszíti egy recenzio kereteit, stílusa pedig idegen az építészet-kritika negédes kellemkedésétől. Lehet, hogy felvetésem túl sarkosra sikeredett, talán túl messzire is mentem, ezért szeretném még egyszer hangsúlyozni: a budaörsi strand szerintem ritka jó és rendkívül autentikus épület.

Wesselényi-Garay Andor

Akár egy politikai láttelet: jobbra a „narancs” játszik, baloldalon pedig a „vörös” ül és nézi. Az arénában nem sikerült beépíteni azt az optikai álmennyezetet, amely olyan vibrálóvá, egyöntetűvé tette az uszoda enteriőrjét